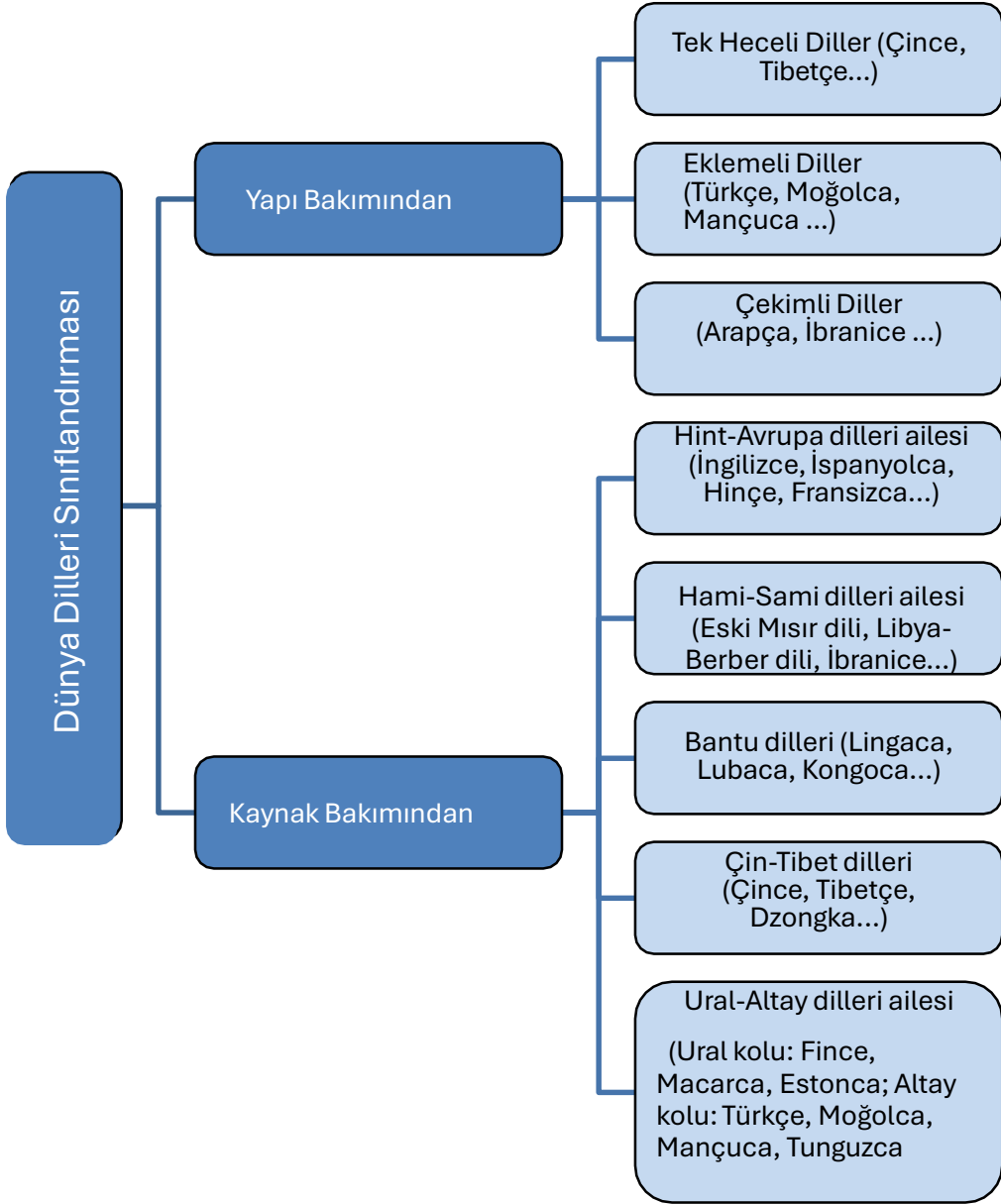

DÜNYA DİLLERİ

KÖKEN BAKIMINDAN DÜNYA DİLLERİ:

Köken bakımından sınıflandırma çeşitli dillerin ortak bir ana/ata dilden türediği esasına dayanır. Köken bakımından akraba olan diller rastlantısal benzerliklerin dışında, temel sözcüklerin, sayı sistemlerinin aynı kökten gelişmiş olması, ses denklilikleri vb. kanıtlanabilir ortak dil bilimsel özellikler gösterirler. Tarihin tam olarak bilinmeyen dönemlerinde ortak bir ana/ata dilden gelişen yani genetik olarak akraba dillerin oluşturduğu belli başlı dil aileleri şunlardır:

1. Afroasya (Hami-Sami dilleri): Kuzey Afrika'da ve Güneybatı Asya'nın birçok bölgesinde en baskın dil ailesidir. Afroasya dilleri; *Sami dilleri*, *Çad dilleri*, *Berber dilleri*, *Kuşi dilleri*, *Omo dilleri* ailelerinden oluşur. Sami dillerinin en önemli üyesi İslam öncesi dönemde yalnızca Arap Yarımadası'nda konuşulan *Arapçadır*. Ailenin önemli dillerinden biri de Yahudilerin dili *İbranicedir*.

2. Altay dilleri: Adını Altay dağlarından alan Altay dilleri aralarındaki genetik akrabalık kesin olarak ortaya konulamayan *Türk dilleri*, *Moğol dilleri* ve *Mançu-Tunguz dillerinden* oluşur. Türkçe, Altay dillerinin yazı dili sayısı bakımından en kalabalık dilidir. *Moğol dilleri* esas olarak Moğolistan'da, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Moğolistan'a sınırdaş coğrafyalarında konuşulur. *Tunguz dilleri* Sahalin adaları da bilel olmak üzere, orta ve doğu Sibirya'ya, Çin ve Moğolistan'ın kuzeydoğusundaki bölgelere dağılmıştır. Mançuca, grubun en tanınan dilidir. Altay dillerinin 'muhtemel' üyeleri, Korece ve Japonca akrabası bulunmayan 'yalnız' dillerdir.

3. Austronezya (Malay-Polinezya) dilleri: Malayca, Malezya'nın; Endonezce, Endonezya'nın resmî dilleridir.

4. Çin-Tibet dilleri: Çin-Tibet dilleri ailesi, *Çin dilleri* ve *Tibet-Burma* dallarından Tibet-Burma dalı da *Tibetçe* ve *Burmacadan* oluşmaktadır.

5. Hint-Avrupa dilleri: Bu ailenin doğal sınırları doğu-batı ekseninde Doğu Türkistan yani Çin'in batı bölgesinden Avrupa'nın en doğusuna, kuzey-güney ekseninde ise İskandinavya ve Kuzey Buz Denizi'nden Güney Afrika'ya, Güney Asya'ya değin uzanır. Hint-Avrupa dillerinin Avrupa kolu başlıca şu kollardan oluşur:

- **Avrupa dilleri:** Hint-Avrupa dillerinin batıdaki ana kolu Avrupa'da konuşulan dillerdir. Bu diller de kendi içlerinde de *Germen*, *Latin*, *Slav* vd. dil ailelerinden oluşur. **Germen dilleri:** Bu grubun içinde *Almanca*, *İngilizce*, *İsveççe*, *Norveççe*, *Danca* ve *İzlanda* dili yer alır. **Kelt dilleri:** Galler dili, İrlanda dili, İskoçya'da Gaelik dili ve Fransa'da Breton dili yer alır. **Latin dilleri:** Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Romence, İspanya'da konuşulan Katalanca yaşayan belli başlı Latin dilleridir. **Baltık dilleri:** Baltık dilleri, Litvanya ve Latviya dilleridir. *Güney Slav dilleri* olmak üzere üç gruba ayrılır. Rusça, Beyazrusça ve Ukraynaca en önemli Doğu Slav dilleridir. *Çekçe*, *Lehçe* ve *Slovakça*, Batı Slav dilleridir. Güney Slav dilleri *Bulgarca*, *Boşnakça*, *Hırvatça*, *Karadağca*, *Makedonca* ve *Sırpçadır*. **Bağımsız diller:** Hint-Avrupa dillerinin Avrupa'daki iki yalnız dili Arnavutça ve Yunancadır. Kafkaslarda konuşulan Ermenice de diğer bir yalnız Hint-Avrupa dilidir.

- **Hint-İran dilleri:** *Hint dilleri* ve *İran dilleri* olmak üzere ikiye ayrılır: **Hint dilleri:** Hint dilleri devamlılık gösteren coğrafyalarda, Pakistan'ın büyük bir bölümü, Hindistan'ın merkezi ve kuzeyi, Nepal ve Bangladeş'te çok sayıda yazı dilinden oluşur. Urdu dili (Pakistan) ve Hintçe de konuşur sayısı bakımından en önemli dillerdir. Bu grupta yer alan *Sanskrit*, Hindistan uygarlığının klasik dili, *Pali* ise Budizm öğretisinin dilidir. **İrani diller:** İrani dillerin konuşur sayısı ve kültür tarihî bakımından en önemlisi İran'ın resmî dili Farsçadır.

6. Ural dilleri: Ural dilleri *Fin-Ugur dilleri* ve *Samoyed dilleri* olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

7. Kafkas dilleri: Kafkas dilleri ailesinin en önemli üyesi Gürcistan'ın resmî dili olan Gürcücedir. İkinci aile Kuzeybatı Kafkas dilleri (Batı Kafkas, Abhaz-Adıge dilleri), üçüncü aile ise Kuzeydoğu Kafkas dilleridir (Doğu Kafkas, Nah-Dağıstan dilleri). Kuzeydoğu Kafkas dilleri Rusya Federasyonu'nun Çeçenya, İnguşetya ve Dağıstan cumhuriyetlerinde belli başlı yazı ve konuşma dilleri Çeçence, İnguşça ve Avarcadan oluşur.

YAPI BAKIMINDAN DÜNYA DİLLERİ:

Dünya dilleri yapı bakımından biçim bilgisel veya söz dizimsel göstergeler kullanılarak sınıflandırılır. Biçim bilgisel olarak diller başlıca *bitişken (eklemeli)*, *bükünlü (çekimli)*, *yalınlayan diller* olmak üzere üçe ayrılır.

• **Bitişken diller (Eklemeli):** Eklemeli dillerde üretim ve çekim, sözcük kök veya gövdelerinin sonuna yeni sözcükler yapan eklerin; çatı, zaman, kip, kişi ekleri gibi belirli dil bilgisel işlevleri bulunan üretim ve çekim eklerinin getirilmesi, yani eklenme yoluyla gerçekleştirilir. **Türkçe** sondan eklemeli bir dil olduğundan eklenme, *son eklenme* şeklinde gerçekleşir. Fince, Macarca, Japonca hatta Afrika'da konuşulan Swahili dili yüksek derece eklemeli dillerdir.

Bükünlü diller (Çekimli): Biçim bilgisel tipoloji bakımından Yunanca, Latince, İngilizce, Rusça, Ukraince; Arapça, İbranice vd. bükünlü dillerdir. Bükünlü dillerde sözcüğün biçiminin değişmesi anlamın ve/veya dil bilgisel işlevin de değiştiğini gösterir. Bükünlü dillerin en karakteristiği Arapçadır. Arapça söz üretimi büyük çoğunluğu hatta çekimler üçlü, kısmen dördü ve beşli ünsüz köklerden *vezin* adı verilen belirli kalıplara göre yapılır. Örneğin, **ktb** 'yazmak' kökünden yer adı yapan *mef ' al* vezni ile **mekteb**, eylemin özne biçimi gösteren *fâ ' il* vezniyle **kâtib**, edilgen tümleş adı yapan *mef ' ûl* vezni ile **mektub**, **mekteb** sözcüğünün çoğul biçimini gösterenin *mefa ' il* vezni ile **mekâtib** gibi. Kök ünsüzleri türetilen her sözcükte aynı sırada korunur.

• **Yalınlayan diller (Tek Heceli):** Bu dillerde çekim yoktur. Sözcüğün biçimi değişmez veya sözcüğe herhangi bir gramatikal birim eklenmez. Dil bilgisel işlevler sözcük sırasıyla ve işlev sözcükleriyle gösterilir. Çince, Tibetçe ve Vietnamca yalınlayan dillerin en tipik örnekleridir. Bu dillerde tonlama ve vurgulamanın birinci derecede dil bilgisel işlevi vardır.

TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

On sekizinci yüzyılın başında Poltava savaşında (1709) Ruslara esir düşen ve 1711-1722 yılları arasında Sibirya'da kalan Alman kökenli İsveçli subay ve kâşif **J. von Strahlenberg** (1676-1747) Fin-Ogur, Türk ve Moğol dilleri arasındaki ortak özellikleri ve runik yazılı metinleri 1730 yılında İsveç'in Stockholm şehrinde yayımlanan eseriyle ilk kez dile getiren bilim insanlarından biriydi. Bu kuram yakın dönemlere değin benimsenmişti ancak araştırmaların gelişmesiyle bilim çevrelerinde Ural dilleri ile Altay dilleri arasındaki ilişkiye dayalı yakınlıklar ve kimi yapısal benzerlikler ve ortaklıklar bulunmakla birlikte her iki ailenin genetik bakımdan aynı ata dilden gelişmediği kabul edilmektedir. Ancak Türkçe, Macarca, Fince vd. bir bölümü tarihî ve modern dil temalarına dayalı, bir bölümü temaslardan bağımsız olarak erillik-dişillik bulunmaması, kişi zamirlerindeki benzerlikler, ünlü uyumları, sayı sıfatlarında nitelenen ismin çokluk eki alması, söz diziminde (özne) + (nesne) + esas fiil + (yardımcı fiil) vb. ortak özelliklere sahiptir.

Türk Yazı Dillerinin ve Lehçelerinin Sınıflandırılması

Avrasya coğrafyasına yayılan Türk dillerinin sınıflandırılması ile ilgili genetik, coğrafi, etnik, tipolojik birçok ölçüt ve sınıflandırma girişi vardır. Johanson ve Csató (2006) coğrafi, genetik ve tipolojik ölçütleri esas alarak yaptığı sınıflandırmada Türk dillerini altı gruba ayırır:

1. Güneybatı (GB), Oğuz Türkçesi: Bu grup kendi içinde *batı* (b) ve *doğu* (d) olmak üzere ikiye ayrılır. *GBb grubunda* Gagauzca, **Türkiye Türkçesi** ve Azerice; *GBd grubunda* ise Türkmençe yer alır. Salırca (Salarca) tarihî olarak *Oğuz grubundan* gelişmiştir.

2. Kuzeybatı (KB), Kıpçak Türkçesi: Kıpçak grubu *batı* (b), *kuzey* (k) ve *güney* (g) alt gruplarından oluşur. *KBb grubunda* Kumukça, Karaçay Balkarca, Kırım Tatarcası ve Karayca; *KBk veya Volga (İdil) grubunda* Kazan Tatarcası ve Başkurtça; *KBg veya Aral-Hazar grubunda* Kazakça, Karakalpakça, Kıpçak-Özbek ve Nogayca bulunur. Altay Türkçesi ile güçlü genetik bağlarına karşın, Kazakçaya çok yakın olan modern Kırgızca da bu grupta değerlendirilebilir.

3. Güneydoğu (GD), Uygur Türkçesi: Bu grup da kendi içinde *batı* (b) ve *doğu* (d) olmak üzere ikiye ayrılır. *GDb grubunda* Özbekçe ve Özbekçenin değişkeleri, *GBd grubunda* Modern Uygurca, Sarı Uygurca ve Salırcı/Salarca yer alır. Ancak bu iki dil, grubun özelliklerinden sapma gösterir.

4. Kuzeydoğu (KD), Sibirya Türkçesi: *KD grubu* kendi içinde *kuzey* (k) ve *güney* (g) alt gruplarından oluşur. *KDk grubunda* Sahaca (Yakutça) ve Dolganca; ayrışık (heterojen) bir grup olan *KDg grubu* da 4 alt gruba ayrılır. Sayan Türkçesi: Tuvaca ve Tofaca, Yenisey Türkçesi: Hakasça, Şorca ve ilgili değişkeler; Çulım Türkçesi, Küerik vd. değişkeler; Altayca ve değişkeleri. Yok olmak üzere bulunan Mançurya'daki Fö-yü Kırgızcası, Kırgızcanın bir değişkisi olarak kabul edilmesine karşın Yenisey Türkçesine; Sarı Uygurca da *güney Sibirya* grubuna daha yakındır.

5. Çuvaşça, Ogur/Bulgar grubu: İlk Türkçe döneminde Türk dillerinden ayrılan Çuvaşça bu grubun tek yazı dilidir.

6. Halaçça, Argu Türkçesi: Orta İran'da konuşulan Halaççanın Divanü Lugâti't- Türk'te Arguca olarak anılan dilin devamı olduğu düşünülmektedir.

Türkiye Türkçesi

Türk yazı dilleri ailesinin konuşur sayısı bakımından en büyük dili Türkiye Türkçesidir. Türkiye Türkçesi Türkiye'nin yanı sıra, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde resmî dildir. Kosova'da Türklerin yoğun olduğu bazı yerel yönetimlerde belediye sınırları içinde Arnavutça ve diğer dillerle birlikte resmî dildir. Her ne kadar *Türkiye Türkçesi* terimi kullanılsa da Türkçe, ana dili olarak Balkanlarda Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Romanya'da; göçmen azınlık olarak başta Almanya olmak üzere, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, İsveç, Norveç vd. Avrupa ülkelerinde, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya'da; Arap ülkelerinden Suriye ve Irak'ta konuşulur.